

Lucyna Falkiewicz

Dzieło sztuki jako miejsce wydarzania się prawdy - uwagi tłumaczki

Sztuka i Filozofia 5, 68-70

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Lucyna Falkiewicz

DZIEŁO SZTUKI JAKO MIEJSCE WYDARZANIA SIĘ PRAWDY UWAGI TŁUMACZKI

W listopadzie 1935 roku Martin Heidegger wygłosił dla Towarzystwa Kulturoznawczego we Freiburgu wykład o źródle dzieła sztuki, powtórzony w trzy miesiące później w Zurychu. Wystąpienia te zostały przyjęte ze zdumieniem jako filozoficzna sensacja; nie dopatrzone się w nich bowiem tego, czym w istocie były w zamierzeniu autora: kontynuacji treści metafizycznych, zawartych w opublikowanym w 1927 roku słynnym traktacie *Sein und Zeit*. W myśl założeń ontologii fundamentalnej wypracowanych w *Sein und Zeit* sztuka, jak wówczas sądzono, powinna pozostawać w najlepszym wypadku na peryferiach filozoficznych dociekań; w żadnym razie nie przypisywano jej znaczenia na tyle istotnego dla ludzkiego bytu, by zasadnie umotywić nagły zwrot zainteresowań Heideggera w kierunku dzieła sztuki i jego źródła.

W 1950 roku ukazała się drukiem rozprawa *O źródle dzieła sztuki*, stanowiąca przejrzaną i poprawioną wersję wykładów z lat trzydziestych. Publikacja ta ożywiła na nowo dyskusje zapoczątkowane przed laty. Otto Pöggeler, autor książki *Der Denkweg Martin Heideggers*, dopatruje się w rozprawie *O źródle dzieła sztuki* zadośćuczynienia za „motyw antymetafizyczny” *Sein und Zeit*, mianowicie za „pozostawienie bycia nierozporządzalną nicością”, czyli niezdolność do pozytywnego określenia nicości—granicy ostatecznej samorozumienia ludzkiego bytu. To pozytywne określenie nicości różnej od czystego „nie” umożliwia według Pöggelera wprowadzone w rozprawie *O źródle...* pojęcie *Ziemi (Erde)* w opozycji do zadomowionego już w Heideggerowskiej terminologii pojęcia *Świata (Welt)*.

W *Sein und Zeit* przeciwstawia Heidegger pojęciom tradycyjnej metafizyki — kategoriom bytu — tak zwane *egzystencjalna*, czyli określenia ontologiczne właściwe bytowi ludzkiemu (*Dasein*), wymie-

niając wśród nich m.in. *bycie-w-świecie* (*in-der-welt- Sein*), *poznawanie* (*Erkennen*), *troskę* (*Besorgen*), *od-dalenie* (*Ent-fernen*), *współbycie* (*Mitsein*), *stan ducha* (*Befindlichkeit*), *rozumienie* (*Verstehen*). Idąc dalej tym śladem można dołączyć do tego szeregu sztukę, rozumianą tu jako twórczość w sensie formy ludzkiego bycia i działania. Z tego też powodu można traktować rozprawę *O źródle dzieła sztuki* jako kontynuacją fundamentalnych treści *Sein und Zeit*.

Jednym z istotnych pytań, jakie Heidegger stawia w rozprawie *O źródle...* jest pytanie o sposób istnienia dzieła sztuki, zwłaszcza zaś kwestia, czy da się on sprowadzić do sposobów istnienia innych bytów, mianowicie rzeczy (*Ding*) i narzędzia (*Zeug*). Autor konkluduje, że okoliczność ta nie zachodzi. Dzieło sztuki różni się w swym sposobie istnienia od rzeczy i narzędzia, aczkolwiek z jednym i drugim łączy je pewne podobieństwo. Tak jak narzędzie dzieło zostało wykonane ręką ludzką, lecz w odróżnieniu od niego nie jest zdeterminowane przez przeznaczenie służebne. W tym momencie przypomina natomiast rzecz: samorodną i samowystarczalną w swym istnieniu poprzez sam fakt istnienia. Pomiędzy rzeczą a narzędziem dzieło sztuki zajmuje stanowisko pośrednie. Racją jego istnienia jest rola, jaką odgrywa w procesie ujawniania prawdy: dzieło sztuki jest bowiem w pojęciu Heideggera miejscem, w którym prawda się *w y d a r z a*.

Prawda w rozumieniu Heideggera nie jest fenomenem prostym. Jest zdarzeniem, dla urzeczywistnienia którego niezbędna jest zbieżność kilku warunkujących je okoliczności.

Jedną z tych okoliczności jest *prześwit* (*Lichtung*), czyli otwarte miejsce w strukturze bytu, które stanowi pomost pomiędzy bytem poznającym a bytem poznawanym. Kolejną okolicznością warunkującą wydarzenie prawdy stanowi *moment prześwitu* (*das Lichte*), czyli ten aspekt bytu, który sprawia, że samoujawnianie bytu jest w ogóle możliwe. Dalszą okolicznością sprzyjającą wydarzeniu się prawdy jest wreszcie *strefa rozjaśnienia* (*das Gelichtete*), która wydaje się bliska Kartezjańskiej granicy oczywistości, za którą zaczyna się dziedzina wiedzy.

Dzieło z jednej strony zwraca się ku elementom tego świata, czyli sferze podległej poznaniu, z drugiej zaś dotyka Ziemi jako dziedziny tajemnej, wymykającej się ludzkiej penetracji. Sugeruje ono niejako odwieczne *pytania istotne*, drążące sedno ludzkiej egzystencji. Z tym dwoistym zakotwiczeniem dzieła związana jest para pojęć: *wystawianie*

świata — (*das Aufstellen der Welt*) oraz przystawianie ziemi (*das Herstellen der Erde*).

Stanowiący integralną część rozważań o dziele sztuki opis obrazu van Gogha *Buty* służy do wykazania, że dzieło sztuki zdolne jest do bezpośredniego unaoczniania prawdy o bycie. Świat *Butów* to suma odniesień, jakie dzieło otwiera przez siłę swej ekspresji. Obuwie odsyła do użytkującego je człowieka, ten zaś pozostaje w związku ze swą codzienną pracą nastawioną na troskę o pokarm i jego dostatek. Służąca bezpośrednio temu celowi praca ludzka na roli przywołuje z kolei na myśl tajemnicę przyrody, objawiającą się w jej podtrzymującej życie płodności.

Heidegger określa dzieło sztuki między innymi jako *zatrzymywanie się prawdy w dziele* (*sich-ins-Werk-Setzen der Wahrheit*). Dzieło sztuki jest według tego pojęcia *przystankiem*, na którym i dzięki któremu dynamiczna w swej istocie prawda zatrzymuje się, by wydarzyć się jako poznanie. Poznanie to jest dla istoty ludzkiej samopoznaniem.

Tak rozumiane dzieło sztuki schodzi tym samym z areny estetyki, przemieszczając się na teren ontologii; przedmiotem dzieła nie jest już bowiem piękno, lecz to, co j e s t ukazuje się w dziele w jakości swego b y c i a .